

je en sam prostor z odprtim ognjiščem, ob katerem je živela družina, na drugi strani prostora pa se je zadrževala živina. Stavba izvira iz 17. stoletja. V drugih imenitnejših, zidanih hišah je kuhinja polna medeninaste posode, stene pa so obite s ploščicami, postelje z obilnimi pernicami spravljene v stenskih vdolbinah, a v sobah je obilo lepo izdelane oprave. Pri kmetijah se vrstijo najraznovrstnejše naprave in zgradbe: lopa za vozove, kolarna, pekarna, sušilnica za konopljo, belišče platna, dminarska koča, oljarna, mlin za gorčico, papirnica, varilnica piva, lopa za šoto, staja za ovce, čebelnjak, oglarska kopa, vaško znamenje, dvizni most čez kanal in drugo. Nekje je prenesena kar majhna vas s preprosto vaško šolo, delavnico za cokle in prodajalno tobaka, kave in čaja. V drugi skupini hiš so nameščene obrtne delavnice z vso opremo in orodjem. Tam spoznaš delo čevljarja, tkalca, krojača, kotlarja in kositarja, ki je izdeloval cinasto posodo. Zanimivi sta ribiška hiša in ladjedelnica za ribiške barke. Zelo značilni za nizozemsko podeželje so mlini na veter, ki jih je bilo včasih na tisoče, saj dežela ne premore mnogo voda s strmcem, veter pa stalno piha čez pokrajino. V muzej na prostem so jih prenesli sedem, različnih po obliki, velikosti in notranji ureditvi. Nekateri so za črpanje vode in polderjev, eden je pravzaprav žaga. Lepo jih je gledati, ko počasi sučejo velika krila in se z vetrom obračajo celi gornji deli stavb.

V veliki zgradbi je razstavljena bogata zbirka kmečkih voz. V drugi so razpostavljene lutke v naravni velikosti, oblečene v najrazličnejše narodne noše, prikazane pri različnih vsakdanjih opravilih. Narodne noše je zbral poseben odbor.

Nekje je velik, obdelan vrt, kjer goje poleg kuhinjske zelenjave raznovrstne zdravilne in industrijske rastline. Ni pa videti slovitih tulipanov, ker se z njimi ne pečajo kmetje, temveč podjetni trgovci.

Ob velikem travniku za igre in proslave je postavljena muzejska restavracija, kjer postrežejo tudi s toplimi jedili. Odpočiješ in okrepčaš se lahko tudi v gostišču na nasprotnem kraju zemljišča. To gostišče je stalo nad 200 let ob neki prometni cesti in so originalnega predstavili v muzej. Naj omenim še nekaj, kar ni brez pomena: na sedmih krajih so urejene sanitarije, zato je vse obširno zemljišče popolnoma snažno. Za skansen skrbi društvo »Prijatelji muzeja na prostem v Arnhemu«. To dru-

štvo je lani izdalo Vodnik po muzeju z lepimi ilustracijami in načrti.

Ko sem si ogledoval ta muzej, sem bil še posebej vesel loškega muzeja na prostem, ki je urejen po istih načelih. Prav tako kot arnhemski, tudi loški skansen vestno predstavlja originalne objekte s terena in prikazuje najizrazitejše narodopisne značilnosti. Ker ima loški muzej mnogo manjše in bolj enotno območje od arnhemskega, ki zajema vso državo, je seveda tudi mnogo manjši. Sodim pa po nizozemskem primeru, da bo s terena lahko prestavil še mnogo zanimivih predmetov, ki se nam zdijo zdaj še vsakdanji, a jim bo sedanji nagli razvoj kmalu odkazal mesto v muzeju, saj nagla civilizacija tudi pri nas spreminja vsakdanje predmete iz preteklosti v etnografske muzejske zanimivosti. Če bo dovolj denarnih sredstev in vnetih muzejskih delavcev, bo tudi loškemu muzeju na prostem grajski vrt kmalu premajhen.

Janez Planina

OB SREČANJU GORENJSKIH IN PRIMORSKIH PARTIZANOV V CERKNEM 7. IN 8. SEPTEMBRA 1963

(Zapiski s pohoda
I. bataljona Skofjeloškega odreda)

Srečanje gorenjskih in primorskih partizanov v Cerknem je bilo organizirano v jubilejnem letu 1963 zato, ker se je pred dvajsetimi leti, po zlomu italijanskega fašizma, na Primorskem začela splošna in organizirana vstaja. Dolgih petindvajset let je primorsko ljudstvo ječalo pod fašističnim jarmom, neusmiljeno teptano in oropano osnovnih človeških pravic.

Na proslavi v Cerknem so se srečali nekdanji borci in starešine proslavljenih enot XXX. in XXXI. divizije in obujali spomine na preteklost, ki je že daleč za njimi, toda še vedno živi v njih. Na slavnostnem prostoru so se pred tribuno zvrstile brigade in odredi. Med njimi tudi italijanska brigada, ki se je med vojno borila na naših tleh v sestavi IX. korpusa, in Skofjeloški odred. Brigade in odrede so sestavljali nekdanji partizanski borci in starešine ter obvezniki predvojaške vzgoje. Zbranim enotam in množici je najprej spregovoril nekdanji komandant IX. korpusa, ki je opisal zgodovinsko pot in pomembno vlogo enot IX. korpusa v času NOV. Za njim je govoril o medsebojnem tova-

rištvu italijanskih in slovenskih partizanov v času NOV zastopnik italijanskih partizanov, ki so se udeležili te slovesnosti; to tovarištvo so utrjevali skupni napori in cilji.

Škofjeloški odred je začel svoj pohod v Čerkno v petek 6. septembra 1965 ob 15. uri z Mestnega trga v Škofji Loki. Pred odhodom sta odred pozdravila njegov komisar Stane Kovač-Rastko in predsednik občinske skupščine Škofja Loka Milan Osovnikar. Odred so na pohodu vodili komandant Janez Lušina-Mali, komisar Stane Kovač-Rastko in načelnik OC Janko Poljanec-Koder. Sestavljen je bil iz 1. in 2. bataljona obveznikov predvojaške vzgoje in pripadnikov JLA. Bataljonoma so poveljevali bivši partizanski borci. Prvi bataljon so sestavljali obvezniki predvojaške vzgoje iz Škofje Loke, Poljanske in Selške doline, drugi bataljon pa obvezniki predvojaške vzgoje iz Medvod in okolice. Bataljona sta od Škofje Loke do Leskovice šla ločeno vsak po svoji, že naprej začrtani poti. Prvi bataljon je krenil skozi Staro Loko, Vešter, Praprotno, Stirpnik, Rovt, čez Črni kal in Blegoš v Leskovicu, kjer se je sestel z drugim bataljonom, ki je prišel tja preko Zminca, Brodov, Gabrka, Loga, Gabrške gore, Delnic, Javorij, Malenskega vrha, Suše in Čabrač. Od tu sta bataljona nadaljevala pot skupaj preko Kladja v Čerkno. Vodstvo odreda in bataljonov je udeležence pohoda med potjo seznanjalo z važnejšimi dogodki, ki so se odigrali med vojno v teh krajih.

Prvi bataljon je vodila pot mimo požganega mlina v Veštru, ki so ga zažgali Nemci 8. februarja 1944. V njem je od decembra 1943 delovala ilegalna partizanska tehnika, imenovana Rajonska tehnika III. Bataljon se je pomikal dalje skozi Sotesko; ta je bila med vojno dokaj varen prehod za kurirje in partizanske enote, ki so prečkale glavno cesto in Selško Soro. Iz Soteske je bataljon nadaljeval pot na Praprotno. Iz te vasi je že leta 1941 odšla v partizane skupina mož in fantov. Partizani so v tem kraju večkrat porušili most čez Selško Soro, ki je povezoval kraje med Škofjo Loko in Zelezniki. Prvič je bil požgan konec leta 1941. Bataljon se je v bližini vasi udeležil odkritja spominskega obeležja trem borcem NOV, ki so padli oktobra 1944 ob napadu na omenjeni most. Med padlimi je bil tudi partizan Tomo, po rodu Poljak. Tu se je bataljon razvil v kolono in se po strmih poteh in stezah podal na Stirpnik, kjer je bilo slovesno odkritje spominske plošče narodnemu heroju Jaki Bernardu

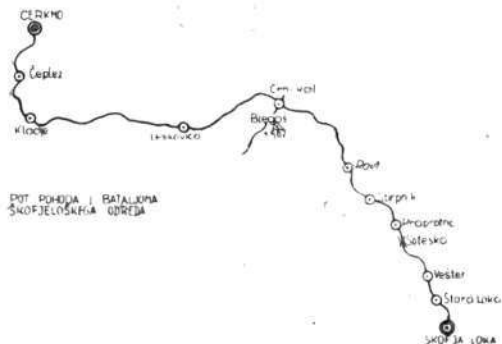
in njegovemu soborcu Antonu Demšarju, ki sta tu kot starešini Cankarjevega bataljona padla v začetku leta 1942. Po kratkem počitku in okrepcilu se je kolona spuščala v mraku po razmočenih in blatnih gozdnih stezah proti Rovtu, kjer so borci Cankarjevega bataljona 12. decembra 1941 izvojevali najpomembnejšo bitko tistega časa. V kratkem, toda odločnem boju je tedaj skoraj do zadnjega moža padla elitna enota nemških policistov, ki je štela okoli 50 do zob oboroženih nadutih nacistov. Mladinci, ki so bili v sestavi 1. bataljona, so napeto poslušali komandanta odreda, ki jim je natančno pripovedoval o tej bitki in si z zanimanjem ogledali takratne položaje partizanske zasede ter smer prihoda nemške kolone. Ocenjevali so uspeh te akcije z vojaškega stališča in se čudili, da so partizanti, kljub slabi oborožitvi in s takrat še slabimi vojaškimi izkušnjami, uspeli izvojevati eno izmed legendarnih bitk.

Po dobro prespani noči v dišečem senu se je bataljon povzpел na pobočje Blegoša, ki je kot najvišji vrh v Poljanski dolini imel brez dvoma važen pomen v času NOB. Tu so se prvi partizani zadrževali že v začetku leta 1942. V juliju istega leta se je na svojem pohodu z Dolenjskega in preko Gorenjske na Štajersko zadrževal tudi bataljon II. grupe odredov. Dne 3. avgusta 1942 so Nemci z velikimi silami obkolili Blegoš in stisnili v obroč bataljon II. grupe odredov, Loško in Poljansko četo. Prva enotama se je brez večjih izgub posrečil umik iz obroča, dočim se je Poljanska četa zapletla v težke boje in se prebila z velikimi izgubami šele tretjega dne. Ti boji so tudi na sovražnikovi strani terjali precej žrtev. Zeleni in prostorni gozdovi Blegoša pa so bili tudi ugodno zatočišče za politična vodstva. Pod okriljem košatih bukev in visokih smrek sta imela svoj sedež Oblastni komite KPS za Gorenjsko in Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko, nekaj časa pa tudi Okrožni odbor OF za škofjeloško okrožje.

Bataljon je pod vrhom Blegoša opravil taktično vojaško vajo. Del se je odcetil od glavnine in odšel nekaj sto metrov naprej v zasedo nad cesto, zaradi napada na sovražnikovo kolono (preostali del bataljona), ki se je po sporočilu obveščevalcev že približevala. Sovražnikova predhodnica pa je zasedo odkrila in o tem obvestila svoje vodstvo. Kolona se je naglo razvila v strelsko vrsto in vžgala z vsem razpoložljivim orožjem po zasedi. Maloštevilna zaseda

sovražnikovega pritiska ni vzdržala in se je morala umakniti z manjšimi žrtvami. V tem primeru zaseda ni bila učinkovita, ker je bila zaradi slabo izbranih položajev odkrita in prisiljena k umiku. Mladinci, ki so predstavljali sovražnikovo kolono so svojo nalogo opravili zadovoljivo in so bili na svoj uspeh ponosni.

Ko se je bataljon okrepčal, je zapustil varno zavetje Blegoša in po gozdni stezi, sprani po hudournikih, krenil dalje na Leskovic, kjer se je zapletel v manevrski boj z 2. bataljonom, ki je predstavljal utrjeno sovražnikovo postojanko

v vaški cerkvi, ob pokopališkem zidu ter v nekaterih hišah. Pokanje pušk je spremljalo regljanje mitraljezov ter zamolke eksplozije bomb in min. Borci 1. bataljona so napadali srdito in odločno, sovražnik pa se je zagrizeno branil iz svojih utrd. Po dolgotrajni borbi je bil sovražnikov odpor vseeno strt. V paničnem begu je zapustil utrdbe in zbežal proti Gorenji vasi, za utrdbami pa je pustil več mrtvih in ranjenih ter večje količine orožja in streliva. Opazovalci niso mogli boja v ničemer razlikovati od pravega partizanskega boja, le da je bilo strelivo manevrsko. Mladinci so se v ta boj tako vživeli, da so njihovi obrazi na mah postali resnejši in odločnejši. Namen bitke je bil, ponazoriti likvidacijo nekdanje nemške postojanke v tem kraju, kar je opravila Prešernova brigada oktobra 1945.

Iz Leskovice je odred (oba bataljona) po izdatnem kosilu nadaljeval pot po pobočju Poljanske in Cerkljanske kotline na Kladje, kjer naj bi prisostvoval mitingu, ki ga prirejajo tamkajšnji prebivalci in prenočil. V Kladje je odred prispel malo pred sedmo uro zvečer, miting pa je bil napovedan za osmo uro. Odred je tu pozdravil zastopnik kra-

jevne organizacije ZB NOV. Po pozdravnem nagovoru so se borci porazdelili po hišah, kjer jim je bilo namenjeno prenočišče. Štab odreda je bil zelo presenečen in v zadregi, ko je zvedel, da prebivalci pričakujejo program za miting od odreda. Kaj ukreniti v tako kratkem času, saj je do pričetka manjkalo le dobro uro? Po kratkem posvetovanju se je štab odločil za prvi partizanski miting. Sklical je komisarje bataljonov in jih zadolžil, da nemudoma sestavijo program in odberejo po enotah moštvo za nastop. Za govornika je bil določen komisar odreda. Priprave za miting so potekale v veliki naglici. Pevski zbor desetih fantov je začel takoj vaditi; prav tako so vadili recitatorji in tisti, ki so se pripravljali za uprizoritev šaljivega skeča. Posamezni obiskovalci so že prihajali v dvorano, program pa še ni bil naštudiran. Manjkalo pa je tudi še nekaj rekvizitov, ki so jih fantje iskali v vasi od hiše do hiše. Ko je bil program kljub manjši zamudi končno le pripravljen, rekviziti pa zbrani, se je ugotovilo, da ni nikjer komisarja odreda, da bi začel s pozdravnim govorom. Takoj so bili v vse smeri poslani kurirji, naj ga poiščejo. Imeli so pač srečo, da so ga našli prej, kot so pričakovali. Sedel je v osamljeni gostinski sobici in pripravljal svoj govor. Tako vneto se je bil lotil tega dela, da je pozabil na čas. Iznenaden, da ga motijo pri svojem delu, jih je začuden vprašal, kaj želijo. Ko so ga opozorili, da je že pozem, je hitro vstal, si popravil z roko razmršene lase in naglo odhitel proti dvorani. Njegov glas je z odra odmeval kot grom ob nevihti. Govoril je odsekano in zbrano. Marsikdo izmed gledalcev je šepetal na uho svojemu sosedu in hvalil govornika. Za govorom sta sledili še pesmi Hej brigade in Počiva jezero v tihoti, recitaciji Mama in Pri nas ter šaljivi skeč Odhod v Ameriko. Gledalci, ki jih ni bilo malo, pa tudi ne veliko, so bili navdušeni nad programom in se kar niso in niso mogli odlepiti s svojih sedežev. Šele ko jim je napovedovalec naznanil, da je program izčrpan in da mu sledi ples v bližnji gostilni, so potolaženi odšli. Štab odreda se je šele tedaj oddahnil in otresel mučnih skrbi, kajti od prihoda v Kladje je bil v skrbeh, če bodo »kulturniki« sposobni v tako kratkem času opraviti svojo nalogo. Še pozno v noč je bilo slišati glas harmonike ter petje in vrisk veselih »odredovcev«, ki jim ni bilo do spanja.

Po noči, ki so jo eni dobro, drugi pa nekoliko slabše prespali, je kolona ubrala bližnjico do Cerknega. Na zbir-

lišču, so se koloni pridružili nekdanji borci in starešine Škofjeloškega odreda, ki so prihitali iz vseh krajev naše domovine, da bi se po dolgih letih spet srečali. Malo pred 9. uro dopoldne so vse zbrane enote, med njimi tudi Škofjeloški odred, druga za drugo vkorakale skozi Cerkno na slavnostni prostor pred tribuno. Po končani slovesnosti je naš 1. bataljon odkorakal skozi mesto v smeri proti Kladju in se ustavil pri neki kmetiji nad mestom, kjer je počakal na prihod kamionov in se z njimi odpeljal v Škofjo Loko.

Tako je potekal ta veličastni pohod v Cerkno. Z njim je bil dosežen namen, da se mladinci seznanijo s slavnimi dnevi naše revolucije, s trpljenjem borcev proslavljenih partizanskih brigad in odredov in da obiščejo partizanske kraje in ljudi, ki so v času okupacije, zavedajoč se morebitnih posledic, neustrasno pomagali partizanskemu gibanju.

Odred je vzel s seboj tudi nekaj praktičnih daril in jih razdelil med najzaslužnejše partizanske matere.

Ginjena do solz je SavinčERICA iz Leskovic, ki ji je kruta vojna vzela dva sinova, sprejemala darilo iz rok komisarja 1. bataljona. Čeprav živi na borni kmetiji v osamljeni grapi s svojim možem prej slabo kot dobro, se počuti srečno v naši socialistični domovini. »Ja, fantje, zares sem vesela in kar ne morem verjeti, da ste se prav mene spomnili. Še vam bom pomagala, če bo kdaj treba,« je skromno dostavila ob slovesu. »Pa še kaj pridite, če boste šli tod mimo,« je pripomnila, ko so se že poslovili. Z izsušeno in zgarano roko je mahala v pozdrav za odhajajočimi, dokler jih niso zagrnile krošnje zelenih dreves.

Tudi Barbka iz Rovta je na tovariše, ki so ji izročali darilo, napravila lep in nepozaben vtis. K njej so prišli v največjem dežju, ko je ura v bližnjem zvoniku že odbila polnoč. Prav nič se ni prestrašila, ko so potrkali na okno. Na vprašanje, kdo je, so ji dejali, da so partizani in da bi želeli z njo govoriti. »Takoj grem odpret,« je odgovorila skozi na pol priprto okno. Ni minulo niti pol minute, ko je bila že pri vratih in vabila, naj vstopijo. Pa tudi postregla je z žganjem, kruhom in sadjem; zares prava partizanska postrežba. Vesela in prijazna kot nekoč je povedala nekaj svojih doživetij iz časa vojne in po vojni. Zelo so se čudili, ko je pripovedovala, da je kljub šestim križem večkrat šla kar peš čez hribe na konference in sestanke v Kranj, kjer je bil okraj. Takih, kot je Barbka, je prav gotovo

malo! Čeprav je bila pozna ura, se nikomur ni mudilo iz Barbkine hiše, tako jih je navlezala nase s pripovedovanjem svojih spominov.

Nepozabni so vtisi ob srečanjih z ljudmi, ki so v najtežjih časih s ponosom in ljubeznijo dajali zadnje skorjico kruha tistim, ki so jim pravili »naši«. V cilju nadaljnega obujanja svetlih tradicij NOB naj bi tudi še v prihodnje prirejali take in podobne pohode.

Stane Pečar

PRVE ŠKOFJELOSKE POLETNE PRIREDITVE

Misel o poletnih kulturnih prireditvah v Škofji Loki je bila rojena skoraj nezavedno leta 1951 ob stoletnici rojstva rojaka pisatelja Ivana Tavčarja. Takrat je poseben pripravljalni odbor, ki je deloval v okviru Muzejskega društva v Škofji Loki, pripravil obsežen kulturni program v počastitev tega pomembnega jubileja. Poleg drugih prireditev sta bili na sporedu tudi dramski uprizoritvi Tavčarjevih del Visoške kronike in Cvetja v jeseni. Že takrat so mnogi Ločani začutili, da potrebujemo tudi v Loki poletne kulturne prireditve.

Ko se je v naslednjih letih preselil Loški muzej iz Puštalskega gradu na Loški grad, je ideja postala še bolj privlačna, saj je bil končno na razpolago idealen prostor za takšne prireditve — grajsko dvorišče. Kljub temu pa je moralo preteči še nekaj časa do ostvarenje prvih Škofjeloških poletnih prireditev. Šele leta 1963, dvanaest let po prvi uprizoritvi Visoške kronike na prostem, so dozorili pogoji za nekakšno dopolnjeno obnovo prireditev iz leta 1951, in sicer: spominjali smo se štiridesetletnice smrti pisatelja Tavčarja, režiser Visoške Kronike Polde Polenec se je vrnil iz Sarajeva v Škofjo Loko, Poljanci pa so obljubili, da bodo obnovili Cvetje v jeseni.

Dne 15. aprila 1963 je DPD Svoboda v Škofji Loki prvič sklicala širšo sejo škofjeloških kulturnoprosvetnih delavcev, katere so se udeležili tudi predsednik občinske skupščine Milan Osovnikar, sekretar občinskega komiteja ZKJ Franc Urevc in predsednik občinskega odbora SZDL Ciril Jelovec. Po daljši diskusiji so udeleženci posveta sklenili, naj bi letos poleti v Škofji Loki prvič zaživele poletne kulturne prireditve. Imenovali so poseben pripravljalni odbor, ki naj bi